

образованим»]. (Екатеринбург, 15 сентября –15 декабря 2009 г.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: <http://webconf.irgo.ru>.

6. Васильченко Л. В. Дистанційне навчання: науково-методичне; інформаційний простір навчального закладу / Л. В. Васильченко, В. Л. Шевченко. – Х.: Основа, 2009. – 208 с. – (Б-ка журналу «Управління школою»; Вип. 1 (73)).

7. Блог – Википедия [Електронний ресурс] // Википедия : свободная энциклопедия. – Електрон. текст. дані. – [Росія]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Блог>. – Загол. з титулу екрану. – Мова : укр., англ. та ін. – Перевірено : 16.01.2010

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кулик Олена Єгорівна – начальник відділу освіти, молоді та спорту Чаплинської районної державної адміністрації, здобувач кафедри управління навчальними закладами і педагогіки вищої школи УМО НАПНУ.

Наталія ПРОЦИШИН (Дрогобич, Україна)

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ У 80–90-Х РОКАХ

У статті проаналізовано стан забезпечення педагогічних інститутів України в 80–90-х рр. викладацькими кадрами вищої кваліфікації. Досліджено динаміку кількісних і якісних характеристик їх професорсько-викладацького штату. Автором показано, що проблема забезпечення педагогічних інститутів викладачами з науковими ступенями залишалась невирішеною протягом досліджуваного періоду.

Ключові слова: освіта, науково-педагогічні кадри вищої кваліфікації, педагогічні інститути, науковий ступінь, вчене звання.

The state of providing pedagogical institutes of Ukraine with highly qualified specialists in 80^s–90^s is analyzed in the article. The dynamics of quantitative and qualitative descriptions of research and teaching personnel is studied. It is shown that the problem of providing educational institutions with the teaching staff with scientific degrees remained unsolved during the studied period.

Key words: education, research and teaching staff, pedagogical institute, scientific degree, academic title.

Постановка проблеми. Цілий ряд аспектів розвитку вищої педагогічної школи у даний період досі залишається недостатньо науково вивченими. Визначення стану розвитку вищої освіти протягом 1980–1989 рр., у тому числі і пов'язаних із цим процесів, є важливим для розуміння наслідків попередніх трансформацій і об'єктивної необхідності пошуку нових шляхів її розвитку на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень. Окремі напрями діяльності вищої школи та управління нею в Україні протягом указанного періоду досліджували Т. О. Куцаєва [5], О. В. Адаменко [1]; особливості й тенденції розвитку державного управління освітою в Україні в 1946–2001 рр. – О. В. Жабенко, В. Томашенко [3; 8].

Підводячи підсумки історіографічного вивчення теми слід зазначити, що до цих пір питання професорсько-викладацького складу педагогічних інститутів України не було предметом системного наукового аналізу.

Мета статті – дослідити стан кількісного та якісного забезпечення педагогічних інститутів України науково-викладацькими кадрами у 80–90-х рр.

Виклад основного матеріалу. Період із 1980 по 1991 роки характеризувався кадровою стабілізацією у вищих навчальних закладах України, що було характерним також і для педагогічних інститутів [4: 34]. Протягом другої половини 80-х функціонувало 30, а після 1985 року – 29 педагогічних інститутів Міністерства освіти Української СРСР [13: арк. 7].

Аналіз статистичних звітів МО УРСР показав, що у другій половині 80-х–початку 90-х республіканські педагогічні інститути були забезпечені науково-педагогічними кадрами з науковими ступенями майже наполовину (рис. 1).

Так, із 7627 представників професорсько-викладацького складу педагогічних інститутів України у 1980/81 н.р. вчене звання професора мали 161 особа (2,11 %), доцента – 1586 осіб (20,79 %); наукові ступені доктора наук – 159 осіб (2,08 %), кандидата наук – 2971 особа (38,95 %); на посадах старшого викладача і викладача працювало 1786 осіб (23,42 %), з них 1 мав науковий ступінь доктора наук і 615 (34,43 %) – кандидата наук; асистента – 3170 осіб (41,56 %), з них кандидатами наук були 81 особа (2,56 %) [9: арк. 23].

Позитивна тенденція зберігалася до 1984/85 навчального року. У наступні роки частка кандидатів наук постійно зростала і становила 3092 особи (39,67 %) у 1981/82 н.р. [10: арк. 20^а], 3204 особи (41,11 %) у 1982/83 н.р. [11: арк. 11] і 3361 особу (41,55 %) наприкінці 1984 року [12: арк. 21]. Аналогічною була динаміка частки докторів наук, кількість яких зросла з 161 особи (2,07 %) у 1981/82 н.р. [10: арк. 20^а] до 179 осіб (2,21 %) у 1983/84 н.р. [12: арк. 21].

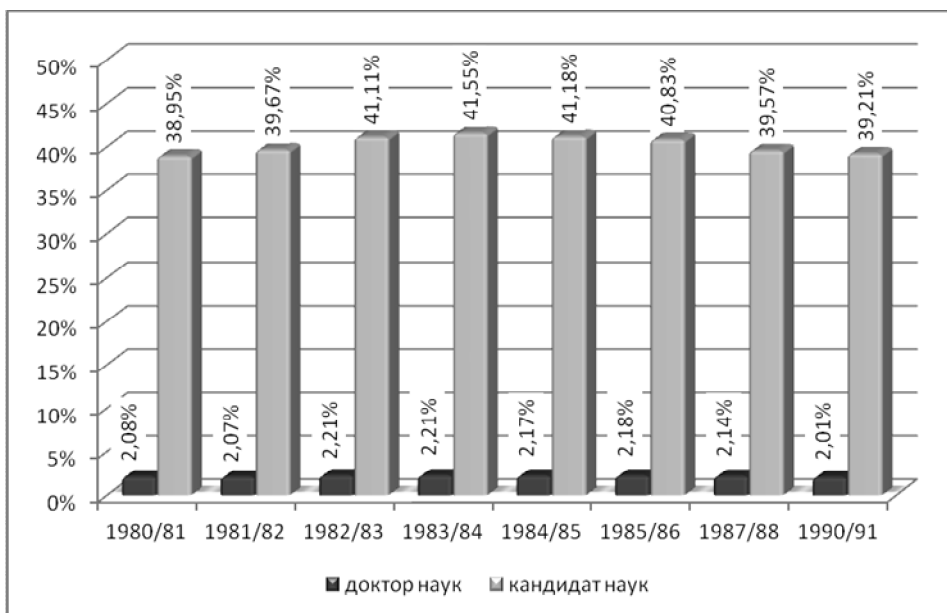

Рис. 1. Динаміка якісного складу професорсько-викладацьких кадрів педагогічних інститутів України протягом 80–90-х рр.

Найкраще науково-педагогічними кадрами вищої кваліфікації на початок 1984/85 навчального року були забезпечені Київський педагогічний інститут ім. О.М. Горького (61,06 %), Мелітопольський (57,27 %), Харківський (51,54 %), Черкаський (50,50 %) (табл. 1).

Таблиця 1

Професорсько-викладацький склад педагогічних інститутів України на початок 1984/85 н.р. [13: арк. 10–41]

Педагогічні інститути	Всього штатних викладачів	Науковий ступінь							
		професор		доцент		доктор наук		кандидат наук	
		чол.	%	чол.	%	чол.	%	чол.	%
Бердянський	101	1	0,99%	27	26,73%	1	0,99%	44	43,56%
Вінницький	394	7	1,78%	99	25,13%	6	1,52%	146	37,06%
Глухівський	103	1	0,97%	23	22,33%	1	0,97%	21	20,39%
Горлівський	122	1	0,82%	19	15,57%	1	0,82%	39	31,97%
Дрогобицький	283	4	1,41%	68	24,03%	4	1,41%	85	30,04%
Житомирський	230	4	1,74%	78	33,91%	4	1,74%	101	43,91%
Запорізький	307	3	0,98%	111	36,16%	5	1,63%	144	46,91%
Івано-Франківський	282	7	2,48%	92	32,62%	7	2,48%	123	43,62%
Ізмаїльський	123			25	20,33%			42	34,15%
Кам'янець-Подільський	219	7	3,20%	46	21,00%	6	2,74%	79	36,07%
Київський	547	30	5,48%	202	36,93%	29	5,30%	305	55,76%
Київський іноз. мов	349	11	3,15%	110	31,52%	11	3,15%	145	41,55%
Кіровоградський	293	3	1,02%	72	24,57%	4	1,37%	122	41,64%
Криворізький	286	2	0,70%	82	28,67%	2	0,70%	127	44,41%
Луганський	368	9	2,45%	99	26,90%	8	2,17%	160	43,48%
Луцький	322	5	1,55%	88	27,33%	5	1,55%	115	35,71%
Мелітопольський	110	5	4,55%	41	37,27%	3	2,73%	60	54,55%
Миколаївський	254	3	1,18%	68	26,77%	3	1,18%	91	35,83%
Ніжинський	225	6	2,67%	63	28,00%	5	2,22%	92	40,89%
Одеський	270	11	4,07%	99	36,67%	8	2,96%	116	42,96%
Полтавський	256	3	1,17%	84	32,81%	2	0,78%	89	34,77%
Рівненський	231	6	2,60%	11	4,76%	8	3,46%	79	34,20%
Слов'янський	187	3	1,60%	57	30,48%	1	0,53%	80	42,78%
Сумський	260	6	2,31%	76	29,23%	6	2,31%	108	41,54%
Тернопільський	281	4	1,42%	81	28,83%	3	1,07%	124	44,13%
Уманський	120	1	0,83%	32	26,67%	1	0,83%	45	37,50%

Харківський	293	15	5,12%	138	47,10%	8	2,73%	143	48,81%
Херсонський	253	7	2,77%	87	34,39%	6	2,37%	117	46,25%
Черкаський	202	7	3,47%	72	35,64%	5	2,48%	97	48,02%
Чернігівський	242	8	3,31%	69	28,51%	6	2,48%	90	37,19%

Найгіршим був стан кадрового забезпечення в Глухівському (21,36 %) педагогічному інституті, а в Ізмайльському до цього часу не було жодного доктора наук чи професора.

Вдалося покращити своє кадрове забезпечення ряду інститутів. Темпи зростання чисельності науково-педагогічних кадрів з науковими ступенями були найвищими в Київському педагогічному інституті – з 312 у 1980/81 н.р. до 334 у 1984/85 н.р., у Вінницькому – з 133 до 152, у Криворізькому – з 63 до 129, у Харківському – з 117 до 158 осіб [6: 152].

Територіальний розподіл професорсько-викладацьких кадрів теж був нерівномірним. Переважна більшість викладачів з науковими ступенями та вченими званнями була зосереджена в Києві, Луганську, Одесі, Харкові, а у таких центрах як Запоріжжя, Житомир, Кіровоград, Миколаїв, Полтава було від одного до трьох докторів наук.

Хоч інститути України немало зробили для підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, якісний склад педагогів ще не повною мірою відповідав запитам часу. У дослідженнях [6: 152] вказано, що з цією метою кандидатів наук переводили на посади старших наукових співробітників з дозволу Міністерства освіти СРСР.

Проте, слід зазначити, що на цих посадах перебували особи, котрі не мали наукових ступенів. Так, у 1980/81 н.р. з 50 осіб, що обіймали цю посаду, тільки 12 були кандидатами наук [9: арк. 23], у 1981/82 – 11 з 66 [10: арк. 20^а], у 1983/84 – 28 з 101 [11: арк. 11]. Всього за період із 1980 по 1985 роки на цю посаду, за нашими підрахунками, було переведено 52 особи, за даними [6: 153] – 58 осіб.

Великим позитивним моментом кадрової політики в педагогічних інститутах було залучення осіб, які мали вчені звання академіка та члена-кореспондента, хоч і їх кількість була незначною. Так, у 1982/83 н.р. у педагогічних інститутах України працювало два члени-кореспонденти [11: арк. 11], із 1985/86 н.р. і до кінця досліджуваного періоду – три [14: арк. 15].

Однак, починаючи з 1985 року, частка професорсько-викладацьких кадрів вищої кваліфікації в педагогічних інститутах почала поступово зменшуватися, не дивлячись на загальний ріст їх чисельності. Це було пов'язано із зниженням соціального статусу вчених та працівників вищої школи, недостатньою матеріальною зацікавленістю науковців та тим, що вирішальне значення мала партійність.

Так, частка докторів та кандидатів наук зменшилася з 2,21 % наприкінці 1983/84 н.р. до 2,01 % на початку 1990/91 н.р. [2: 250; 15: арк. 1]. На думку Ю.В. Рарога [7: 250], це було пов'язано з тим, що, починаючи з першої половини 90-х, підприємства були переведені на госпрозрахунок і відмовлялися від співпраці з інститутами. Велика кількість вчених виїжджали за кордон або переходили на роботу у приватні заклади, що почали зароджуватися; або ж працювали на підприємствах чи кооперативах.

Внаслідок цього в педагогічних інститутах на одного доктора наук припадало від 737 до 416 студентів, що було значно нижчим за середній показник по вузах України (293 студента).

Також нерівномірним був розподіл викладацьких кадрів вищої кваліфікації у педагогічних інститутах і за галузями наук (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл докторів і кандидатів наук у складі педагогічних інститутів за галузями наук (чол./%) [10: арк. 33]

Галузі наук	Всього	Наукові ступені		Вчені звання	
		доктор наук	кандидат наук	професор	доцент
Фізико-математичні	842	11/1,31	398/47,27	18/2,14	290/34,44
Хімічні	119	2/1,68	77/64,71	2/1,68	55/46,22
Біологічні	374	23/6,15	225/60,16	22/5,88	169/45,19
Геолого-мінералогічні	24	2/8,33	19/79,17	2/8,33	12/50,00
Технічні	223	1/0,45	97/43,50	1/0,45	61/27,35
Сільськогосподарські	52	4/7,69	37/71,15	4/7,69	23/44,23
Історичні	470	21/4,47	281/59,79	24/5,11	186/39,57
Економічні	184	4/2,17	106/57,61	5/2,72	76/41,30
Філософські	430	13/3,02	233/54,19	13/3,02	176/40,93
Філологічні	1894	39/2,06	676/35,69	38/2,01	459/24,23
Географічні	84	3/3,57	39/46,43	3/3,57	23/27,38
Юридичні	12	1/8,33	4/33,33	-	2/16,67
Педагогічні	2127	18/0,85	651/30,61	22/1,03	463/21,77

Медичні	241	13/5,39	119/49,38	9/3,73	55/22,82
Всього	7794	161/2,07	3092/39,67	172/2,21	2151/27,60

Синхронні зміни відбувалися в укомплектуванні кафедр завідуючими із вченими званнями і науковими ступенями. Так, у 1980/81 н.р. серед 630 завідувачів кафедр 94 (14,92 %) були докторами та 469 (74,44 %) кандидатами наук [9: арк. 23]. У наступні роки частка завідувачів кафедр, які мали науковий ступінь доктора наук постійно зменшувалася. Так, у 1983/84 н.р. вона становила 14,12 % (98 з 694 осіб) [12: арк. 21], у 1984/85 н.р. – 13,40 % (93 з 694) [13: арк. 7]. Ця тенденція продовжувалася до кінця 1991 року. Частка кандидатів наук, які очолювали кафедри протягом 1981–1991 рр. зросла приблизно на 4,5 %.

Таким чином, найкраще у педагогічних інститутах викладацькими кадрами вищої кваліфікації були забезпечені природничі кафедри. Так, 87,50 % та 78,85 % усіх викладачів, які працювали на кафедрах геолого-мінералогічних та сільськогосподарських галузей наук відповідно, мали наукові ступені. Достатньо високим було кадрове забезпечення також хімічних і біологічних кафедр – більше 66 %.

Низьким залишався кадровий склад кафедр педагогіки та філології – лише 31,45 % та 37,75 % усіх викладачів мали науковий ступінь. За даними досліджень Майбороди на кафедрах педагогіки працювало тільки п'ять докторів наук, психології – шість, педагогіки та психології – п'ять [6: 154].

Висновки. Таким чином, у 80–90-х роках керівництву країни не вдалося вирішити кадрові проблеми педагогічних інститутів. Не дивлячись на те, що темпи зростання загальної чисельності викладацького персоналу були позитивними, темпи зростання якісного складу їм не відповідали. Починаючи з 1985 року у педагогічних інститутах відбувався спад у якісному складі професорсько-викладацьких кадрів, пов'язаний із соціально-економічними чинниками та падінням престижу науково-педагогічної діяльності.

Подальші дослідження будуть пов'язані з вивченням питання вирішення кадрового забезпечення педагогічних інститутів України фахівцями вищої кваліфікації через підготовку професорсько-викладацьких кадрів як в аспірантурі, так і поза нею.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Адаменко О. В. Розвиток педагогічної науки в Україні в другій половині ХХ століття (1950–2000 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Історія педагогіки та загальна педагогіка» / О. В. Адаменко. – Луганськ, 2006. – 48 с.
2. Дудка М. І. Вища школа України : стратегія, управління і проблеми реформування : [монографія] / Дудка М. І. – Харків : Основа, 2002. – 272 с.
3. Жабенко О. В. Особливості й тенденції розвитку державного управління освітою в Україні (1946–2001 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з державного управління : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / О. В. Жабенко. – К., 2003 – 20 с.
4. Кузнецова Л. В. Деякі аспекти підготовки науково-педагогічних кадрів вищої школи за роки незалежності України / Л. В. Кузнецова // Вісник КНУКіМ. Серія «Педагогіка» : зб. наук.пр. – 2009. – Вип. 20. – С. 33–38.
5. Куцаєва Т. О. Розвиток вищої освіти в УРСР (1965–1985 рр.) : дис. ... кандидата іст. наук : спец. 07.00.01 / Куцаєва Тамара Олександрівна. – К., 2007. – 208 с.
6. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні : історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.) / Майборода В. К. – К. : Либідь, 1992. – 195 с.
7. Рарог Ю. В. Державна політика в галузі вузівської науки в Україні у 80-х на поч. 90-х років : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Історія громадських рухів та політичних партій» / Ю. В. Рарог. – Дніпропетровськ, 1994. – 16 с.
8. Томашенко В. Державна освітня політика в Україні (1961–1985 роки) / В. Томашенко, О. Жабенко // Вісник УАДУ. – 2002. – № 2. – С. 147–155.
9. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр. 9112, 87 арк.
10. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр. 9148, 106 арк.
11. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр. 9186, 134 арк.
12. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр. 9224, 99 арк.
13. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр. 9257, 54 арк.
14. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр. 9300, 86 арк.
15. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 17, спр. 20, 105 арк.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Процишин Наталія Андріївна – аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.